

Veri İletişimi

Data Communications

Suat ÖZDEMİR

Gazi Üniversitesi

Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

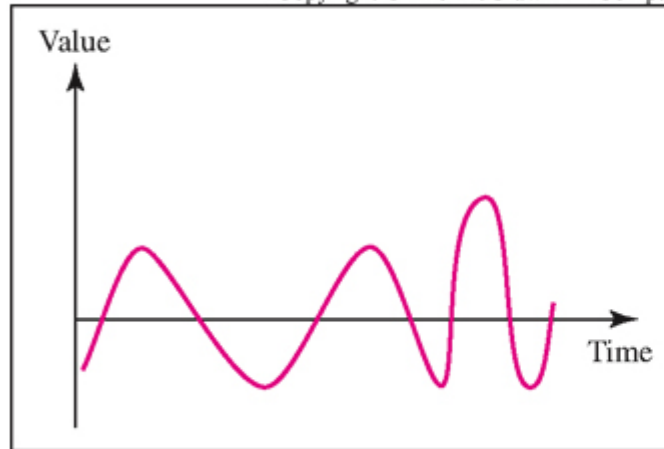
Analog ve sayısal sinyal

- Fiziksel katmanın önemli işlevlerinden birisi iletim ortamında sinyaller ile veriyi taşımaktır.
- Analog veri sürekli bilgiyi ifade eder
  - Konuşma
- Sayısal veri ayrık durumlu bilgiyi ifade eder
  - Metin

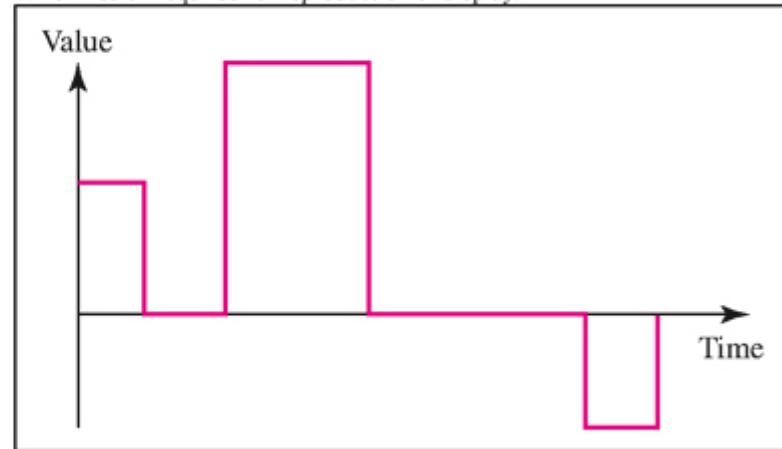
Analog ve sayısal sinyal

- Analog sinyal belirli bir zaman aralığında sonsuz değere sahiptir (continuous).
- Sayısal sinyal sınırlı sayıda değere sahiptir. Genellikle 0 ve 1 değerlerini ifade eder (ayrık/discrete).

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

a. Analog signal

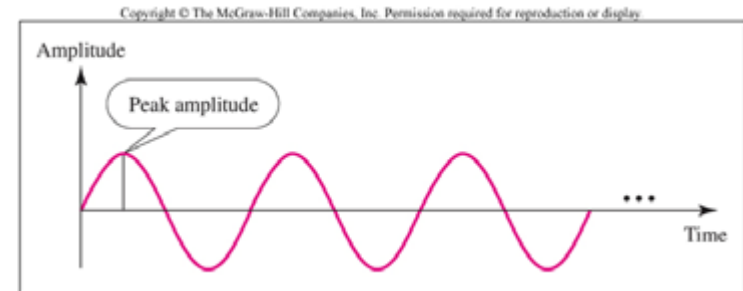
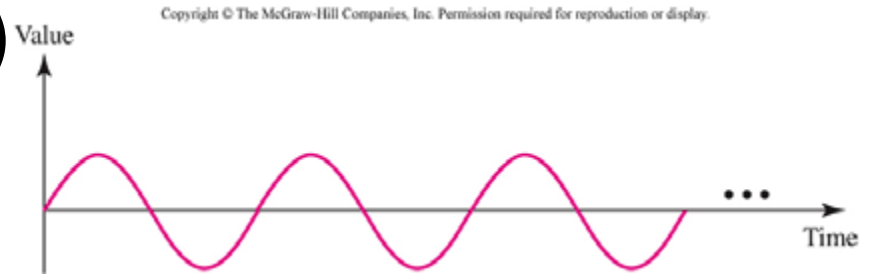
b. Digital signal

Analog ve sayısal sinyal

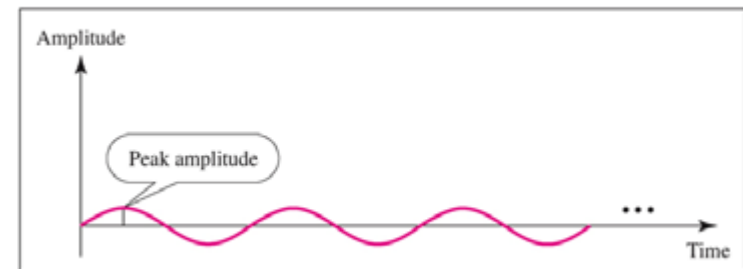
- **Periyodik sinyal** belirli bir zaman aralığında sürekli aynı işareti tekrarlar.
- Periyodik sinyalde bir işaret için zaman aralığı periyot ve tekrar edilen işaret cycle olarak adlandırılır. **Frekans** 1 saniyedeki tekrar sayısıdır.
- Aperiodyk sinyal tekrarlayan işaret bulundurmaz.
- Aperiodyk sinyallerde periyot süresi sonsuzdur, frekans değeri sıfırdır.

Periyodik analog sinyal

- Periyodik analog sinyaller basit ve birleşik (composite) olarak iki gruptur.
- Basit analog sinyal olan sinüs sinyali daha basit sinyallere ayrıştırılamaz.
- Birleşik analog sinyaller basit sinüs sinyalleriyle oluşturulabilir.
- Bir sinüs sinyali genlik (amplitude), frekans (frequency) ve faz (phase) ile ifade edilir.

a. A signal with high peak amplitude

b. A signal with low peak amplitude

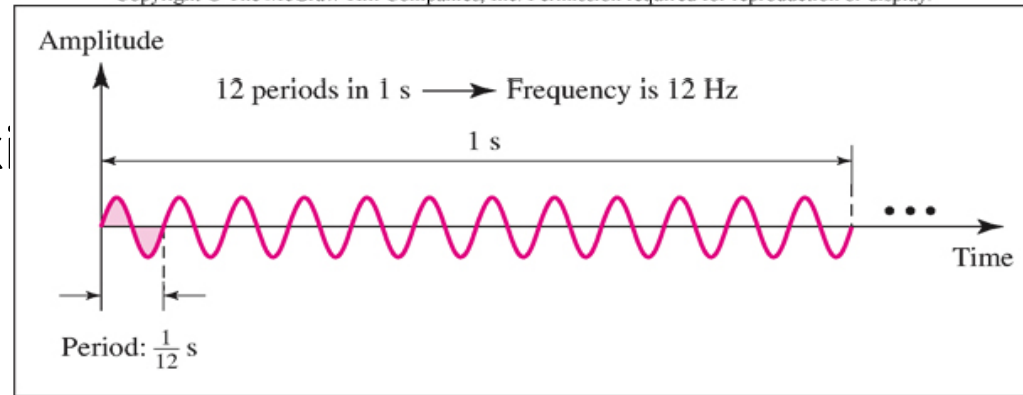
Periyodik analog sinyal

- Periyod sinyalin bir cycle tamamlaması için geçen süreyi ve frekans 1 saniyedeki periyod sayısını gösterir.

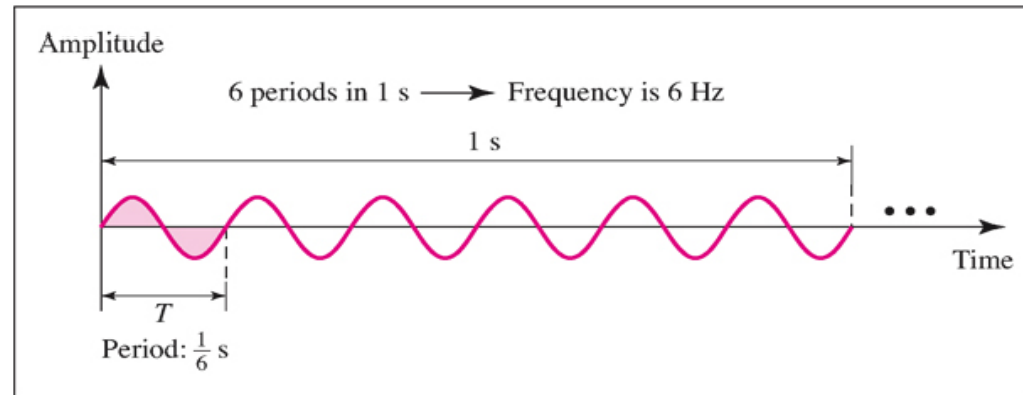
$$f = 1 / T, T = 1 / f$$

- Periyod (s) ile frekans Hertz (Hz) ile ifade edilir.
- Hiç değişmeyen sinyalin frekansı 0 ve periyodu sonsuzdur.
- Ani değişen sinyalin periyodu 0 ve frekansı sonsuzdur.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

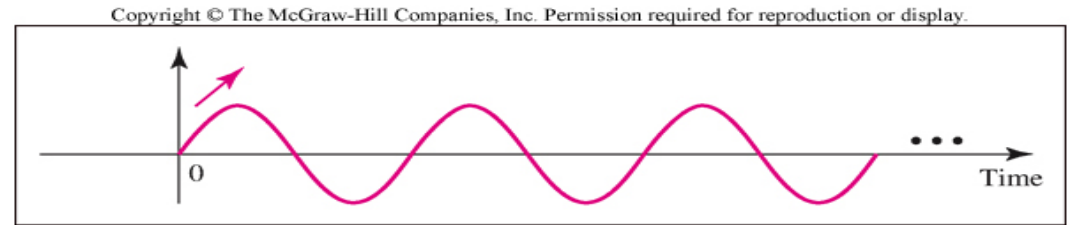
a. A signal with a frequency of 12 Hz

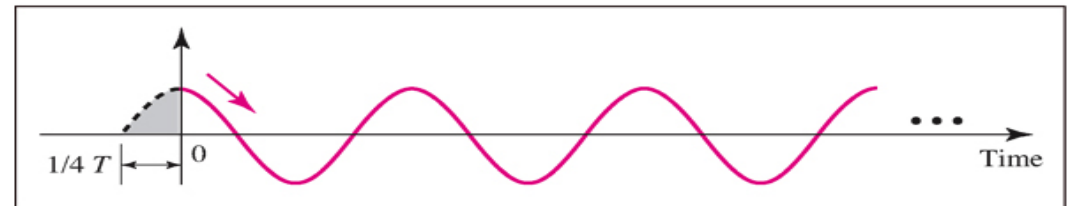
b. A signal with a frequency of 6 Hz

Periyodik analog sinyal

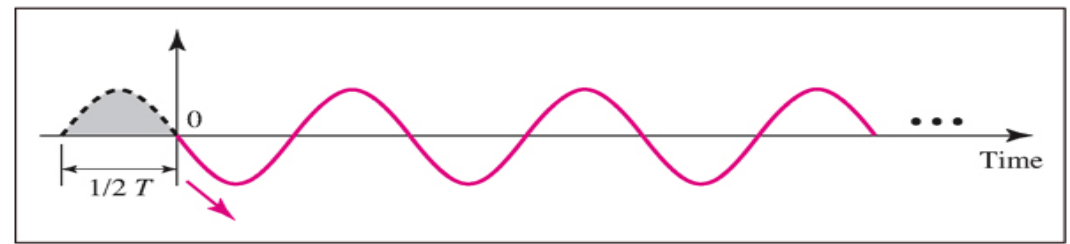
- Faz (phase), zaman $t=0$ iken sinyalin pozisyonunu gösterir.
- Yanda 0° , 90° ve 180° faz açısına sahip sinyaller görülmektedir.

a. 0 degrees

b. 90 degrees

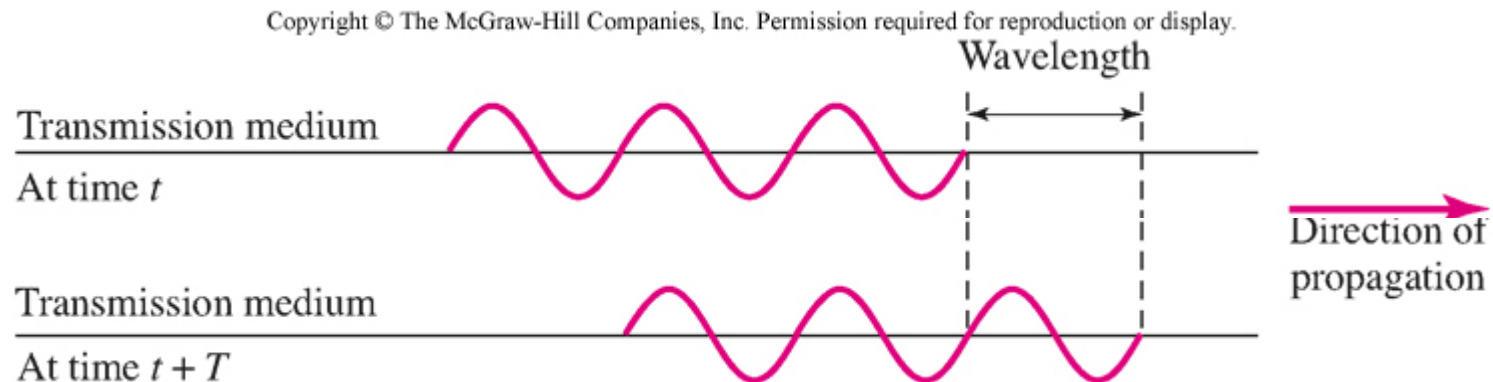

c. 180 degrees

Periyodik analog sinyal

- Dalga boyu (wavelength), sinyalin bir periyotta aldığı yolun uzunluğudur. Birimi metredir.

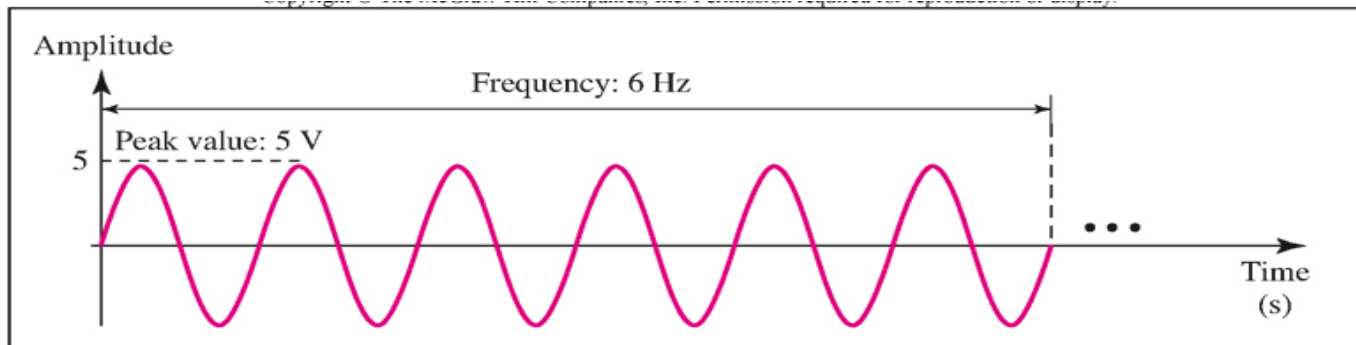
$$\lambda = c / f = c \cdot T \quad (c=3 \times 10^8 \text{ m/s})$$

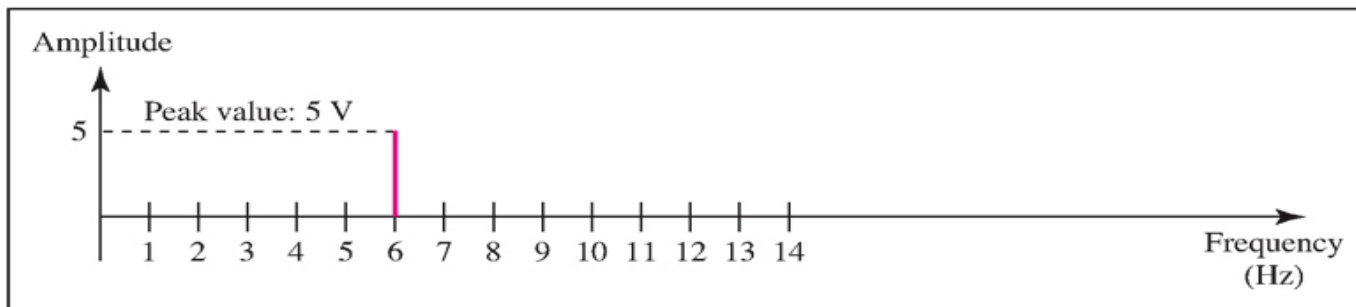

Periyodik analog sinyal

- Zaman düzlemi (time-domain) grafiği sinyalin zamana göre değişimini gösterir.
- Frekans düzlemi (frequency-domain) frekans ve genlik arasındaki ilişkiyi gösterir.

a. A sine wave in the time domain (peak value: 5 V, frequency: 6 Hz)

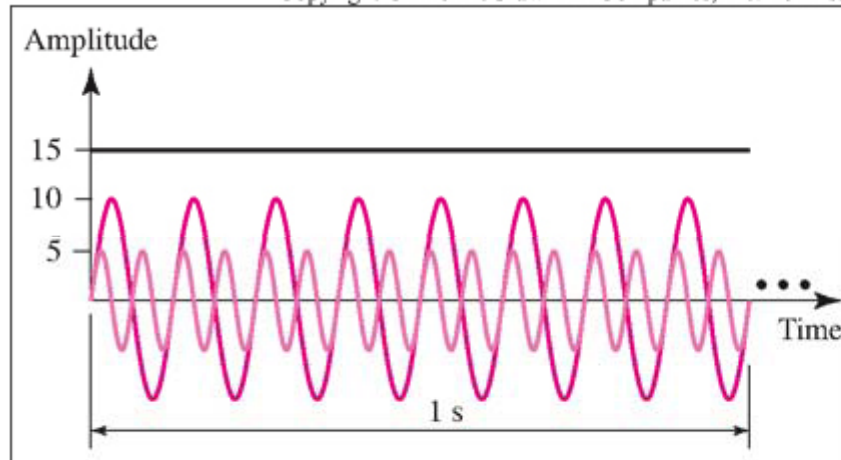

b. The same sine wave in the frequency domain (peak value: 5 V, frequency: 6 Hz)

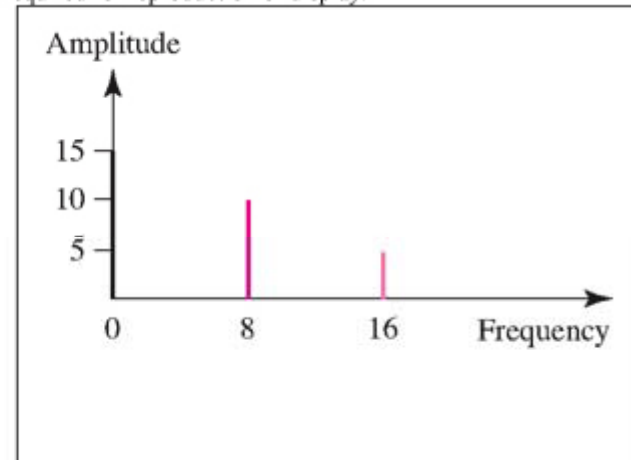
Periyodik analog sinyal

- Şekilde iki sinüs sinyali ile DC sinyalin frekans düzleminde gösterimi verilmiştir.
- Şekildeki DC sinyalin frekansı 0 ve genliği 15 tir.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

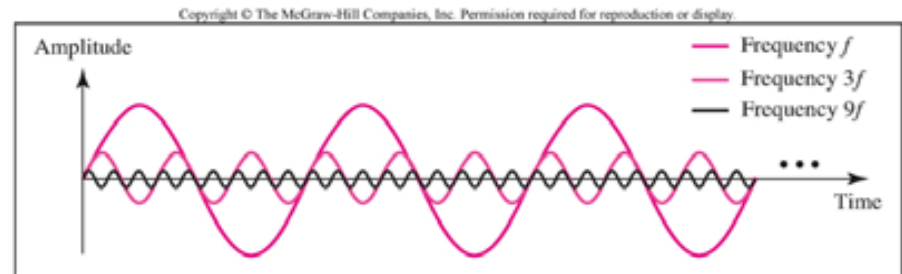
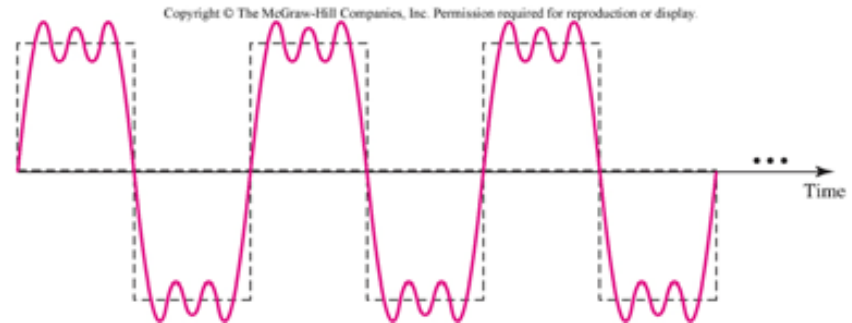
a. Time-domain representation of three sine waves with frequencies 0, 8, and 16

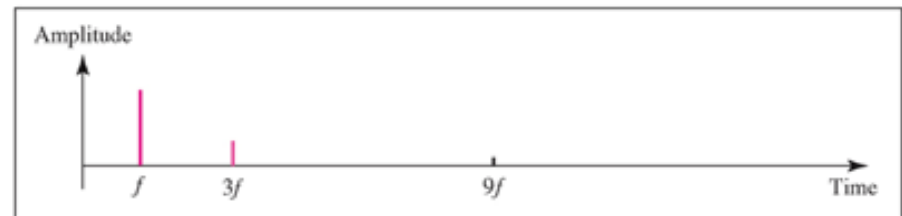
b. Frequency-domain representation of the same three signals

Periyodik analog sinyal

- Composite sinyal çok sayıda sinüs sinyalinin birleşimiyle oluşur.
- 1900lerde Jean-Baptiste Fourier, herhangi bir composite sinyalin, genliği, frekansı ve fazı farklı basit sinüs sinyallerinin birleşimi olduğunu göstermiştir.
- f , *fundemantal (temel) frekans* veya 1.harmonik, $3f$, 3.harmonik, ve $9f$, 9.harmoniktir.

a. Time-domain decomposition of a composite signal

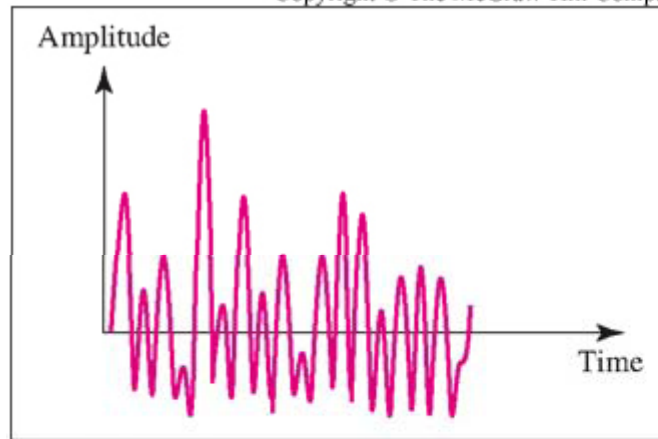

b. Frequency-domain decomposition of the composite signal

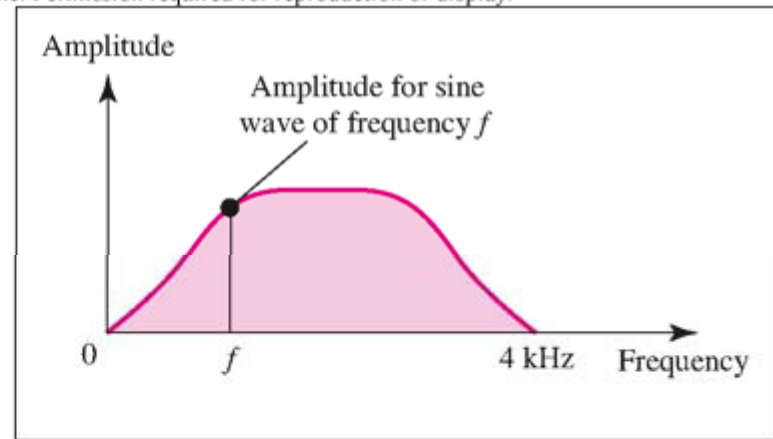
Periyodik analog sinyal

- Şekilde aperi-yodik sinyalin frekans-düzleminde gösterimi verilmiştir.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

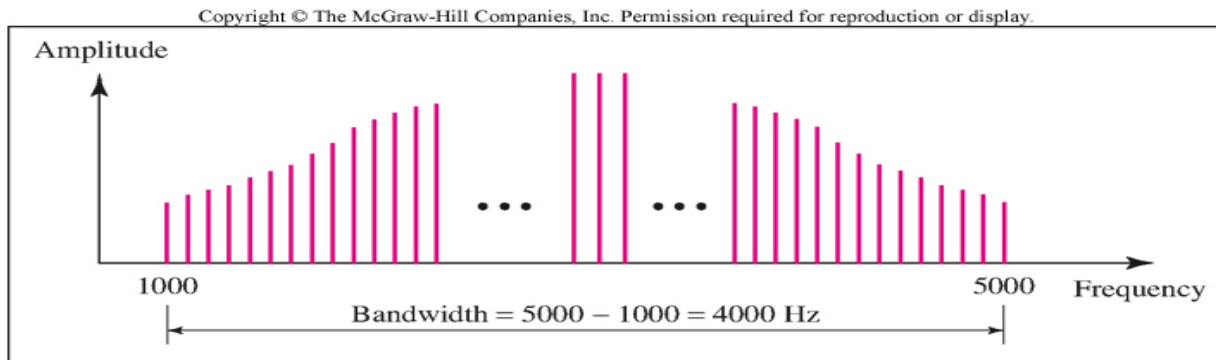
a. Time domain

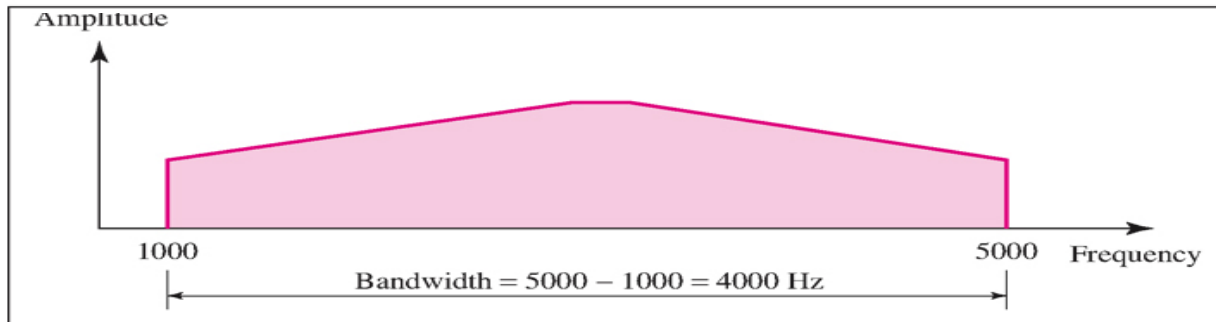
b. Frequency domain

Periyodik analog sinyal

- Composite sinyali oluşturan sinyallerin frekans aralığı **bant genişliği (bandwidth)** olarak adlandırılır.

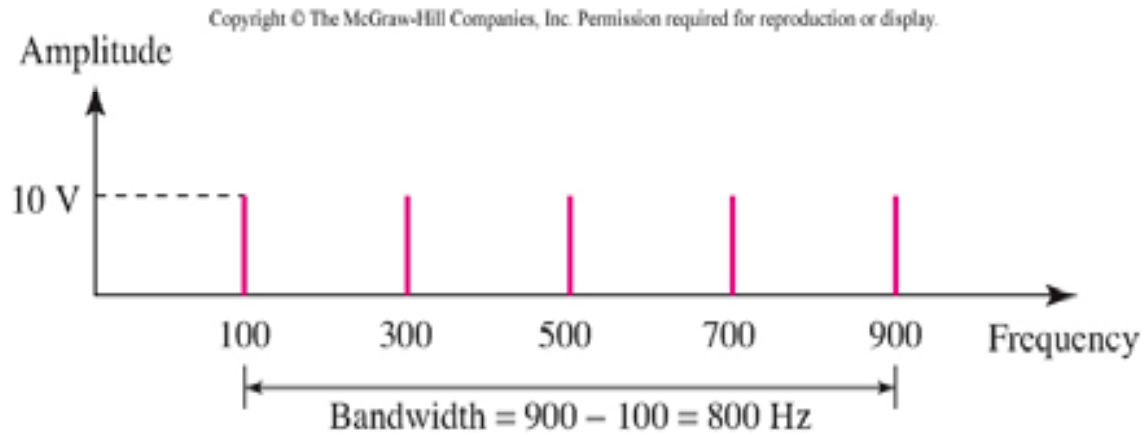
a. Bandwidth of a periodic signal

b. Bandwidth of a nonperiodic signal

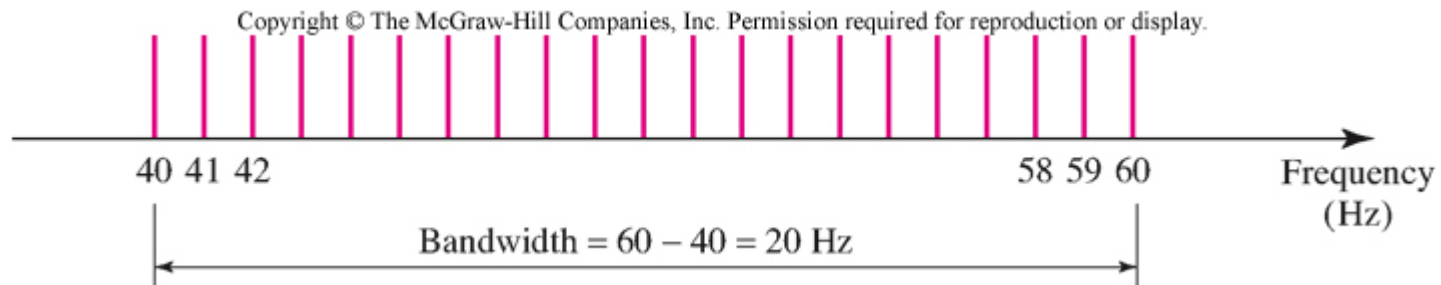
Periyodik analog sinyal

- Örnek: 100,300,500,700 ve 900Hz frekanslarında 10V genlikli 5 tane sinüs sinyalinden oluşan periyodik sinyalin frekans düzlemi grafiğini çiziniz.

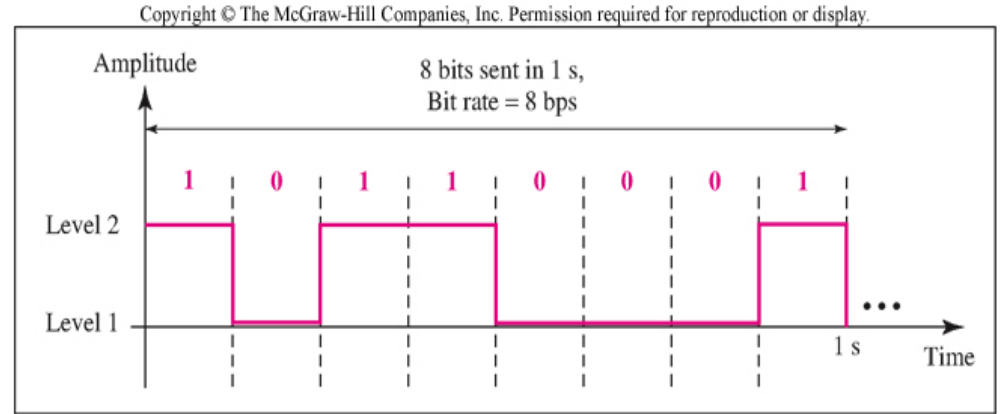
Periyodik analog sinyal

- Örnek: Bir periyodik sinyalin bant genişliği 20Hz dir. En yüksek 60Hz ise en düşük frekans nedir ? Sinyalin tüm bileşenleri aynı genlikte olduğuna göre spektrumu çiziniz.

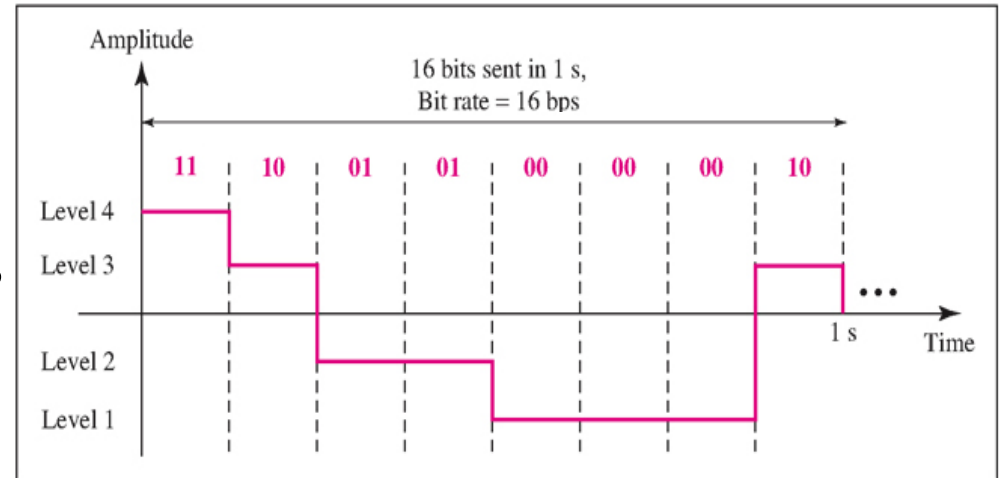

Sayısal sinyal

- Bilgi analog sinyalle gösterilebildiği gibi sayısal sinyalle de gösterilebilir.
- 1 pozitif genlikle, 0 ise sıfır genlikle gösterilebilir.
- Sayısal sinyal ikiden fazla genliğe sahip olabilir. L tane seviyeye sahip sinyalin her seviyesinde $\log_2 L$ bit ifade edilir.

a. A digital signal with two levels

b. A digital signal with four levels

Sayısal sinyal

- Sayısal sinyallerin çoğu periyodik değildir.
- Bit rate saniyede gönderilen bit sayısıdır (bps).
- Bit length bir bit için iletim ortamında alınan yoldur.

$$\text{bit length} = \text{propagation speed} * \text{bit duration}$$

- **Örnek:** Her sayfada 24 satır ve 80 sütun olan 100 sayfalık dosya 1 saniyede download edilmiştir. Her karakter 8 bit olduğuna göre bit rate nedir?

$$\text{Bit rate} = 100 * 24 * 80 * 8 = 1.536.000 \text{ bps} = 1,536 \text{ Mbps}$$

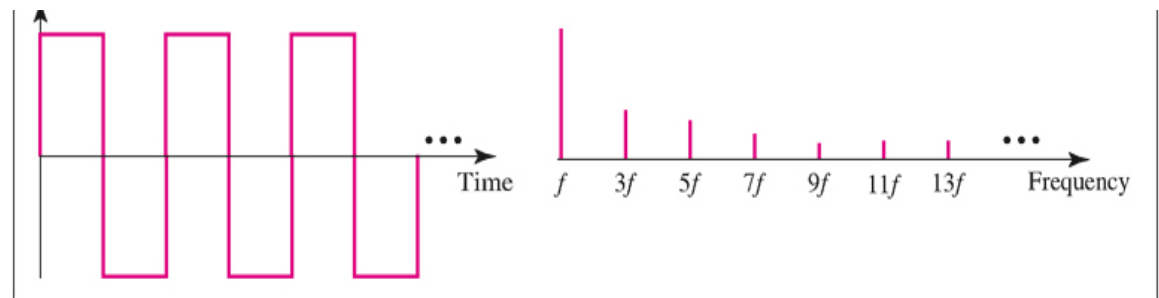
- **Örnek:** HDTV için bit rate nedir ?

HDTV ekranı 16:9 boyutundadır. Ekranda 1920*1080 piksel vardır. Her piksel 24 bitle gösterilir ve ekran saniyede 30 defa yenilenir.

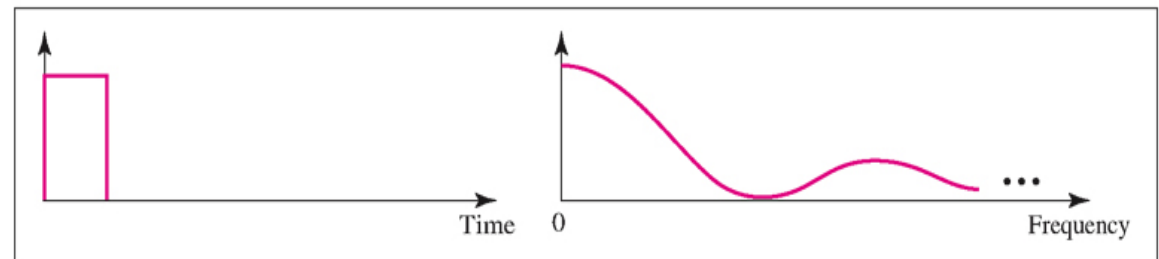
$$\text{Bit rate} = 1920 * 1080 * 30 * 24 = 1.492.992.000 \text{ bps} = 1,5 \text{ Gbps}$$

Sayısal sinyal

- Bir sayısal sinyal sonsuz bant genişliğine sahip analog composite sinyaldir.
- Şekilde periyodik ve aperiyojik sayısal sinyallerin bant genişliği verilmiştir.

a. Time and frequency domains of periodic digital signal

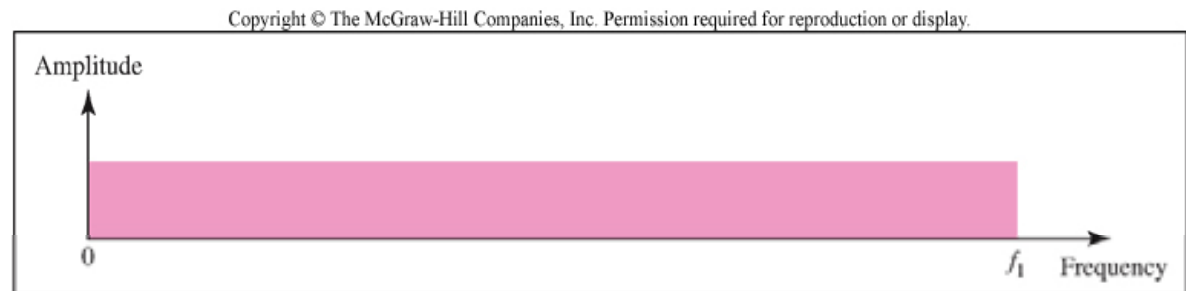
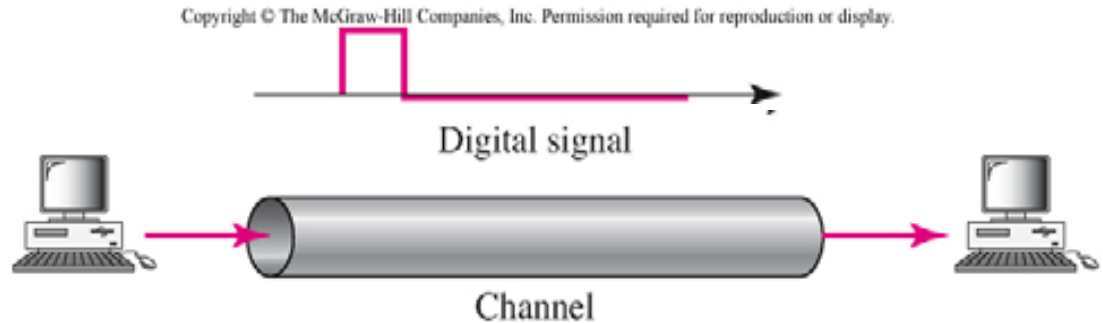
b. Time and frequency domains of nonperiodic digital signal

Sayısal sinyal

- Sayısal sinyal iletimi **baseband** veya **broadband (modülasyon kullanılarak)** şeklinde yapılabilir.
- Baseband iletişimde sayısal sinyal (analog sinyale çevirmeden) gönderilir.
- Baseband iletişimde bir low-pass (alçak geçiren) kanal kullanılır. İletim ortamı sadece bir kanal oluşturur.

Sayısal sinyal

- Baseband iletişim, sınırlı bant genişliği (limited bandwidth) ve geniş bant genişliği (wide bandwidth) ile oluşturulan low-pass kanal ile yapılabilir.

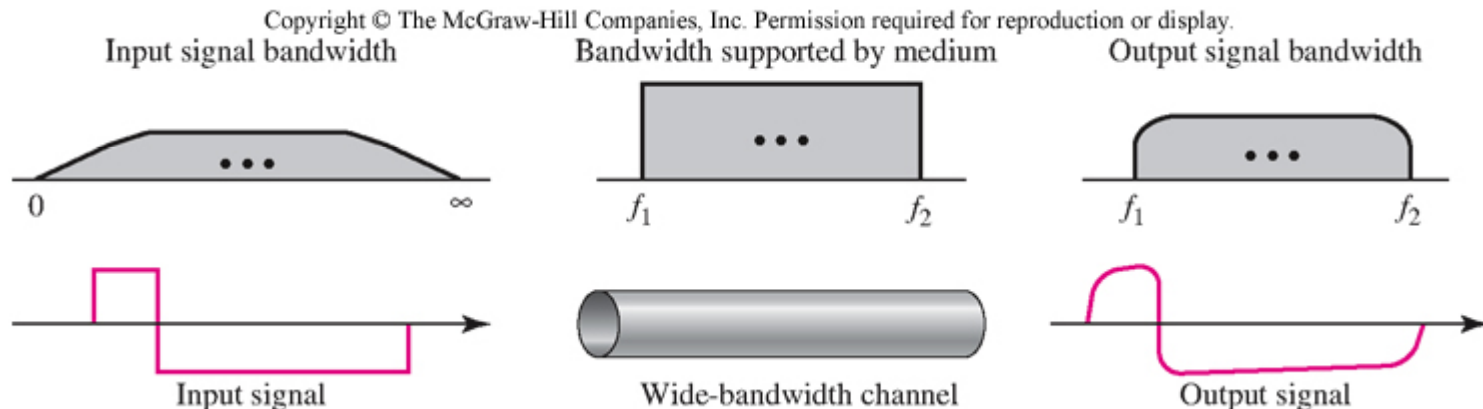
a. Low-pass channel, wide bandwidth

b. Low-pass channel, narrow bandwidth

Sayısal sinyal

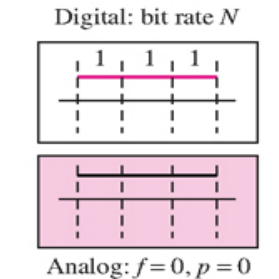
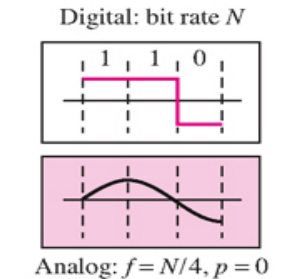
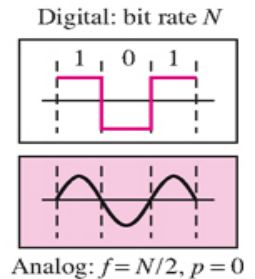
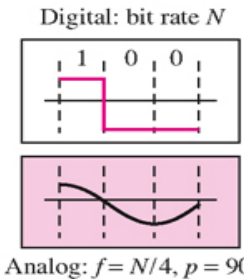
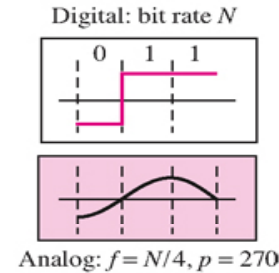
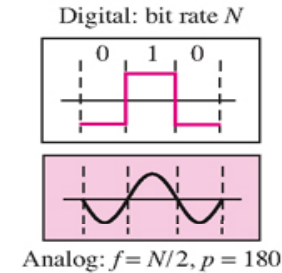
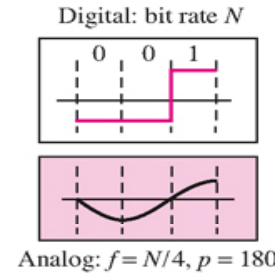
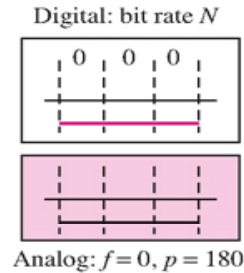
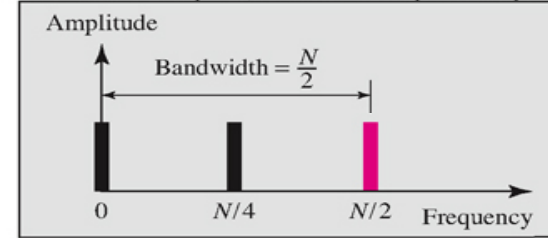
- Genişbant genişliğine sahip iletim ortamıyla iki cihaz çok iyi haberleşebilir.
- Şekilde f_1 sıfıra yakın f_2 ise çok yüksek bir frekanstır.
- Sayısal sinyalin baseband iletiminde orijinal şekli korunur. Low-pass kanalın 0 ile yüksek bir bant genişliğine sahip olması gerekir.
- LAN ağlarda bir kanal oluşturulur ve tüm bant genişliği iki cihaz arasındaki iletişime ayrılır.

Sayısal sinyal

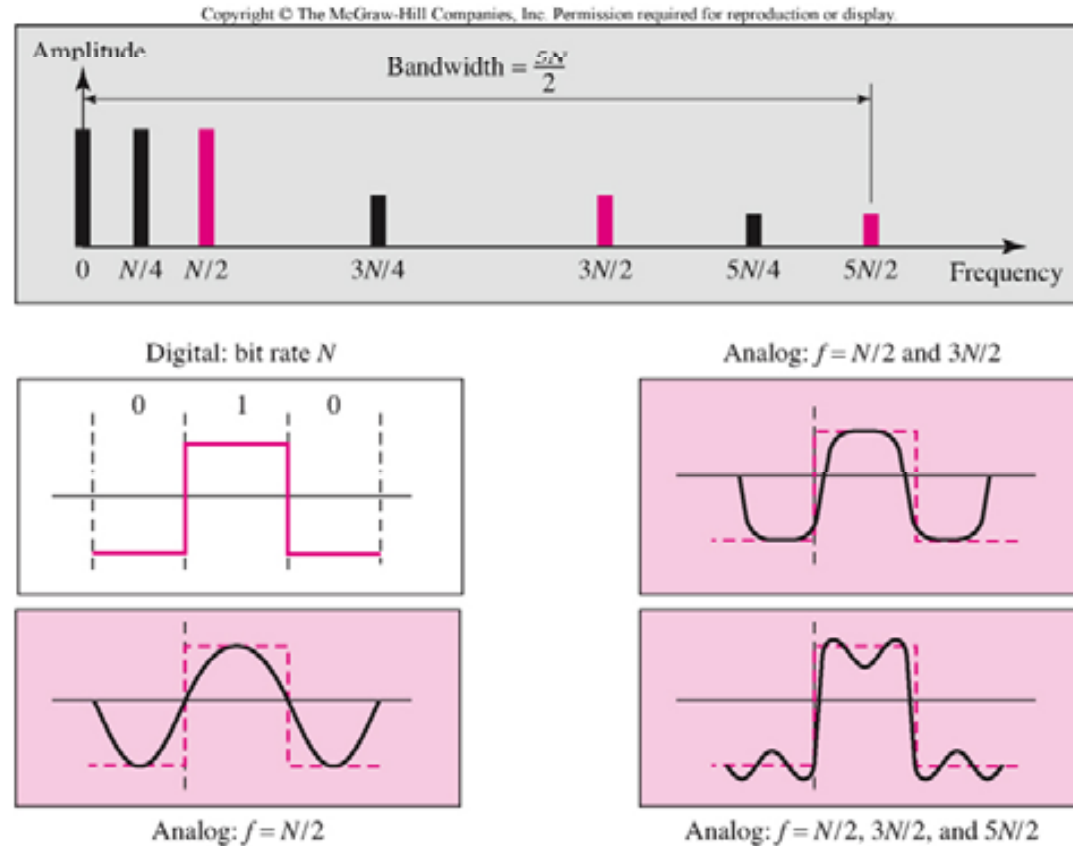
- Sınırlı bant genişliğine sahip iletim ortamıyla yapılan iletişimde analog sinyal ile sayısal sinyal yaklaşık elde edilir.
- Elde edilen sinyalin, orijinal sayısal sinyale benzeme oranı bant genişliğine bağlıdır.**
- Şekilde N bit oranını gösterir. Analog sinyalin maksimum frekansı en kötü durum olan 1010 veya 0101 için $N/2$ dir. Diğerleri için $N/4$ tür.
- $Bant\ genişliği = N/2 - 0 = N/2$**

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Sayısal sinyal

- Analog sinyali, orijinal sayısal sinyale daha çok benzetmek için daha fazla harmonik kullanılması gerekir. (Bant genişliğinin artırılması gerekir.)
- **Baseband iletişimde gereken bant genişliği bit rate değerine bağlıdır.**
- Baseband iletişimde, daha hızlı veri göndermek için bant genişliğini artırmak gerekir.

Sayısal sinyal

- Tabloda farklı hızlarda (N) veri göndermek için gereken bant genişlikleri (B) verilmiştir.
- Baseband iletişimde gereken bant genişliği bit rate değerine bağlıdır.

Bit rate	Harmonic 1	Harmonic 1,3	Harmonic 1,3,5
N = 1 kbps	B = 500 Hz	B = 1.5 KHz	B = 2.5 KHz
N = 10 kbps	B = 5 KHz	B = 15 KHz	B = 25 KHz
N = 100 kbps	B = 50 KHz	B = 150 KHz	B = 250 KHz

Sayısal sinyal

- **Örnek:** Baseband iletimle 1 Mbps hızla veri göndermek için gerekli bant genişliği ne olmalıdır ?

Low-pass kanal için minimum BW = $N / 2 = 1\text{Mbps} / 2 = 500\text{KHz}$ (sadece 1.harmonik)

Daha iyi BW = $3 * 500\text{ KHz} = 1.5\text{ MHz}$ (1. ve 3. harmonik)

5.Harmonik kullanılırsa BW = $5 * 500\text{ KHz} = 2.5\text{ MHz}$ (1., 3., 5. harmonik)

- **Örnek:** 100 KHz bant genişliğinde low-pass kanal ile maksimum bit rate nedir ?

1 Harmonik kullanılır maksimum bit rate elde edilir.

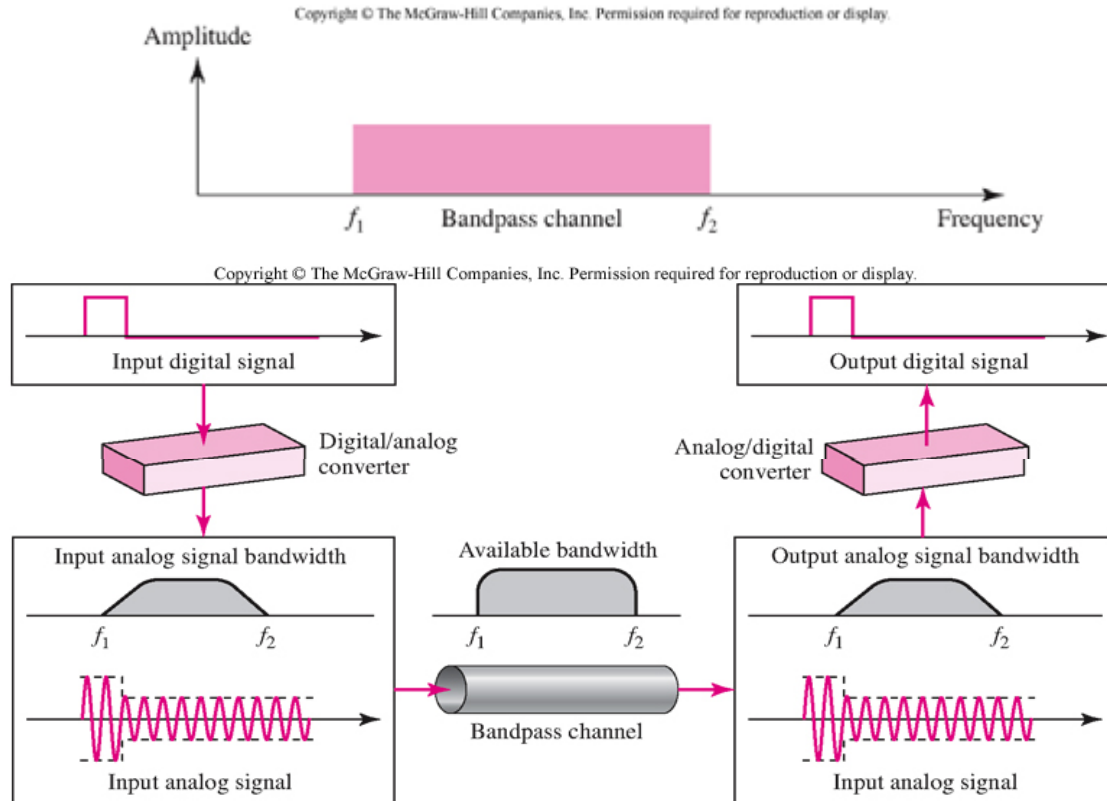
$BW = N/2$, N (Bit rate) = $100\text{ KHz} * 2 = 200\text{ Kbps}$

Sayısal sinyal

- Broadband iletişimde sayısal sinyal modüle edilerek analog sinyale çevrilir.
- Modülasyon bant geçiren kanal oluşturmayı sağlar.
- Telefon hatları 0-4KHz bant genişliğinde ses sinyalleri için tasarlanmıştır.
- Baseband iletişim yapılırsa maksimum bit rate 8 Kbps olur.

Sayısal sinyal

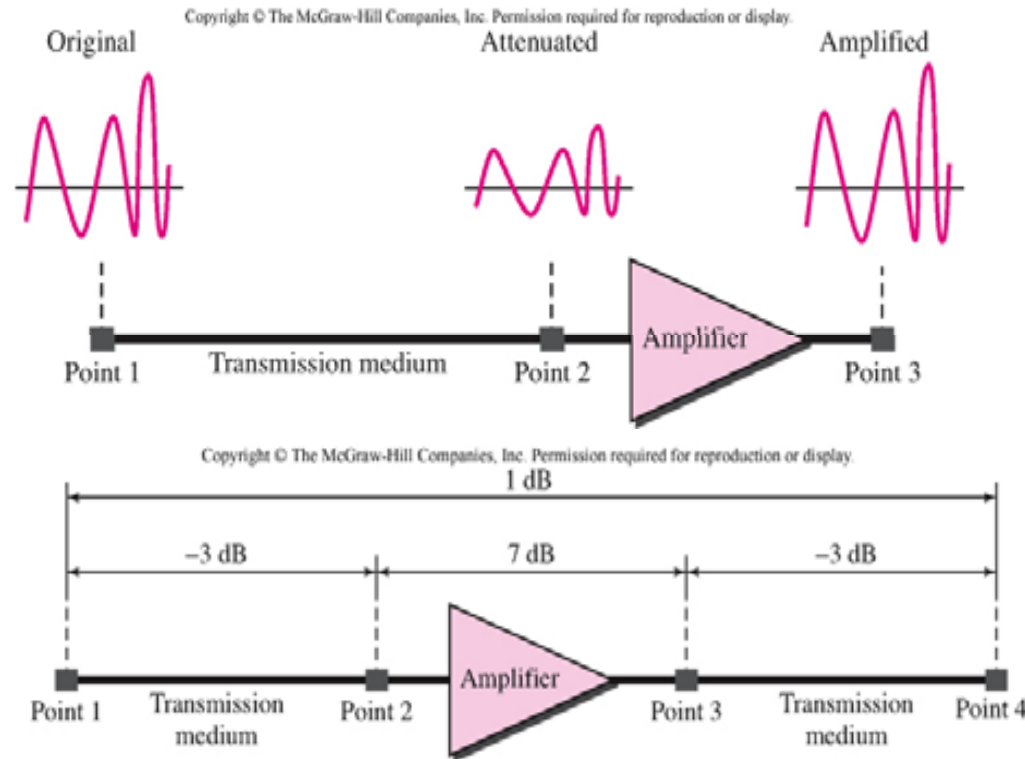
- Broadband iletişim yapılırsa sayısal sinyali analog sinyale dönüştürmek gerekir. Bunun için modem (**modulator/demodulator**) kullanılır.

İletişim zayıflaması

- İletim ortamında sinyal zayıflar ve gönderilenle aynı olmaz.
- Sinyal zayıflamasının **attenuation, distortion ve noise** olarak 3 nedeni vardır.
- **Attenuation**, sinyalin enerjisinin ortamın direncinden dolayı azalmasıdır.
- Sinyaldeki zayıflama ve kazanç decibel (dB) ile ifade edilir.

$$\text{dB} = 10\log_{10} (P2/P1)$$

İletişim zayıflaması

- **Örnek:** $P_2 = \frac{1}{2} P_1$ ise attenuation nedir?

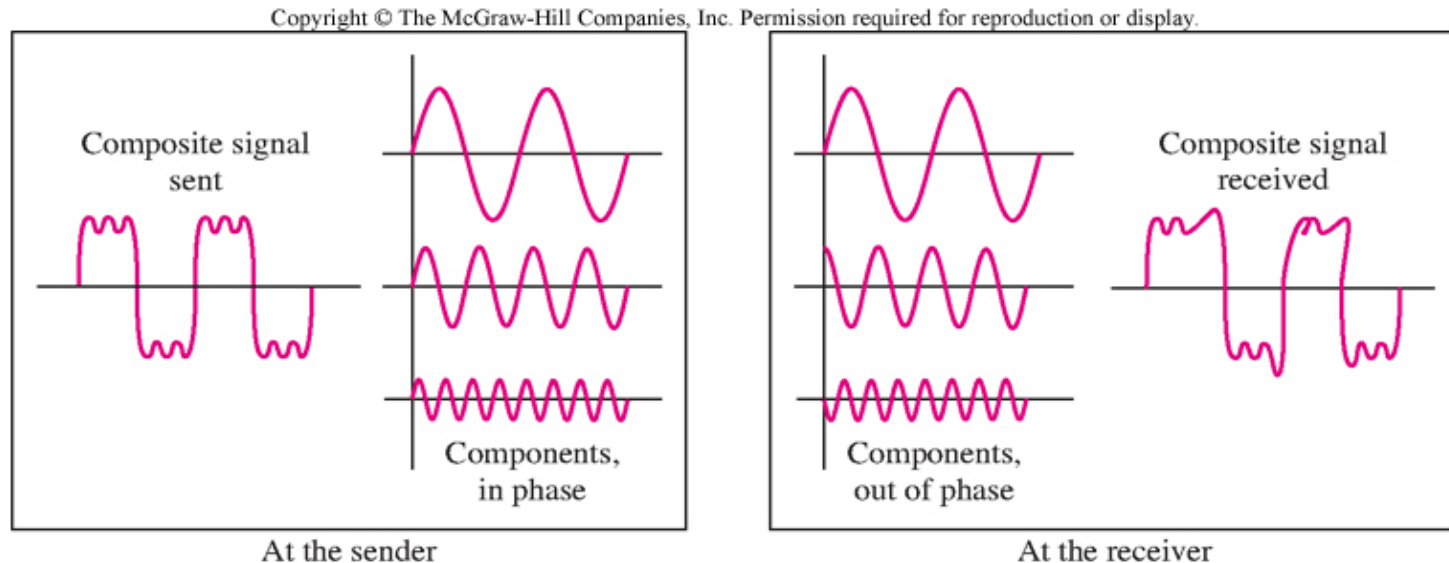
$$10 \cdot \log_{10}(P_2/P_1) = 10 \cdot \log_{10}(0.5 P_1/P_1) = 10 \cdot (-0.3) = -3 \text{ dB}$$

- **Örnek:** $P_2 = 10P_1$ ise attenuation nedir ?

$$10 \cdot \log_{10}(P_2/P_1) = 10 \cdot \log_{10}(10) = 10 \cdot (1) = 10 \text{ dB}$$

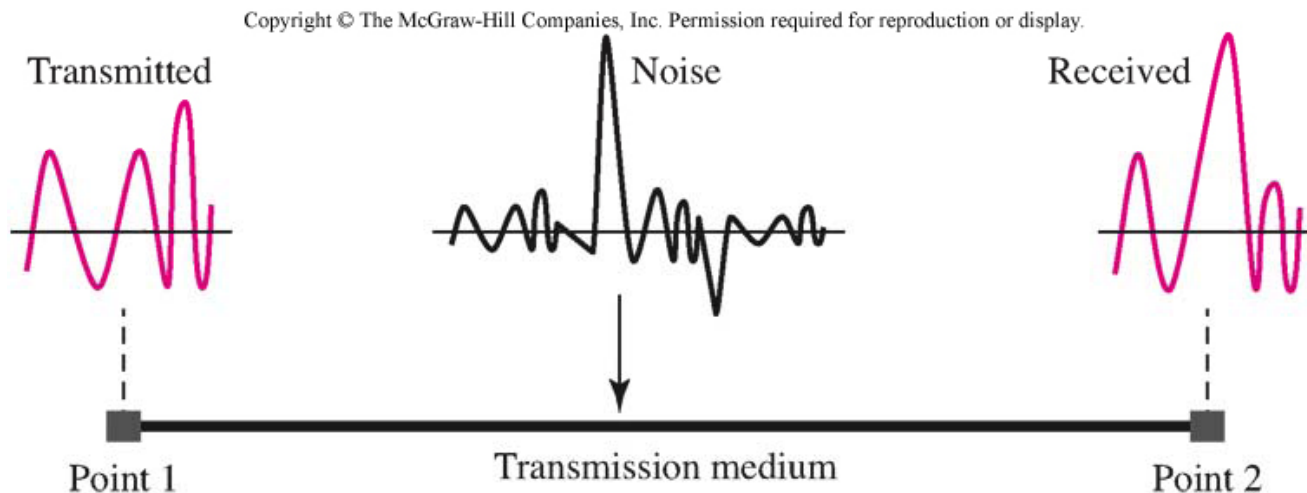
İletişim zayıflaması

- **Distortion**, sinyalin şeklinin değişmesini ifade eder.
- Sinyaldeki bileşenlerin hepsi farklı hızlarda ilerler. Hedefe varış süreleri farklıdır ve elde edilen sinyalin şekli orijinalden farklıdır.

İletişim zayıflaması

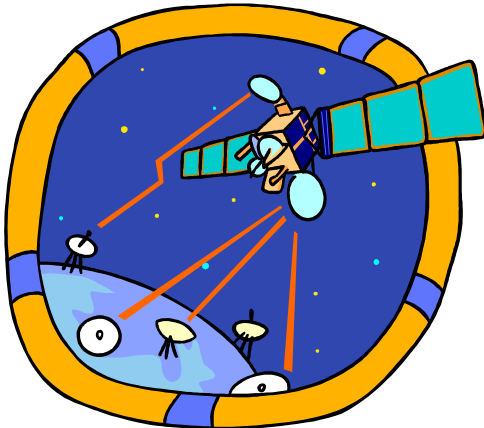
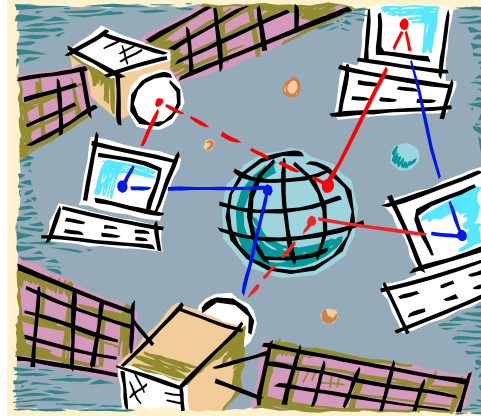
- **Noise, sinyalde bozulma yapan etkilere dir. Thermal noise, induced noise, crosstalk ve impulse noise sinyali bozabilir.**
- Thermal noise, telde elektron hareketlerinden oluşur.
- Induced noise, motor veya diğer cihazlardan oluşabilir.
- Crosstalk bir kablonun diğerini etkilemesiyle oluşur.
- Impulse noise, öngörülemeyen ve aniden oluşan (şimşek vb.) etkilere dir.

Noise kategorileri

Thermal noise

- Elektronların hareketinden dolayı oluşur
- Bant üzerinde düzgün olarak yayılır
- white noise olarakta bilinir

Induced/Intermodulation noise

- Farklı frekanstaki sinyallerin aynı ortamı paylaşması ile yada iletim ortamı yakınındaki cihazların frekanslarından kaynaklanır
- İki sinyalin karışımı olan ortak bir frekans oluşur

Noise kategorileri

Impulse Noise:

- Dışsal elektromanyetik bir etki ile oluşur (yıldırım vs.)
- Sürekli değildir, düzensiz iniş çıkışlar şeklinde olur
- Kısa süreli ve yüksek genlikli
- Analog sinyaller için önemli değil ancak sayısal sinyalde hatalara neden olur

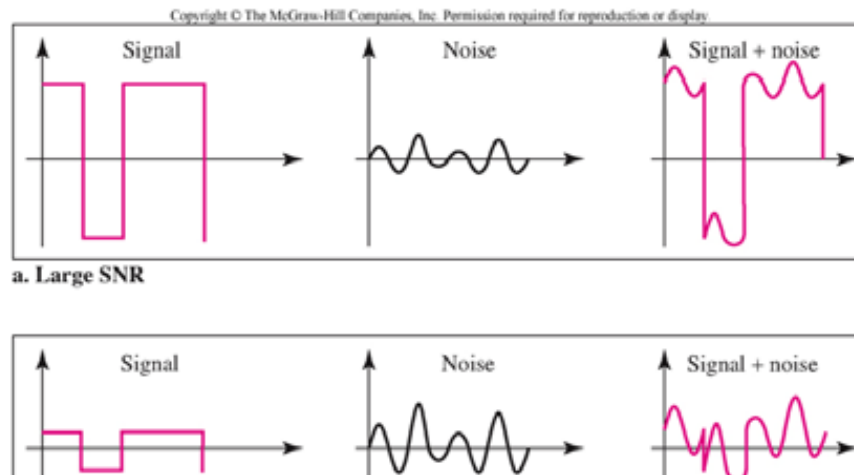
Crosstalk:

- Bir iletim hattının diğer bir hattan sinyal alması ile oluşur
- Birbirine çok yakın kablolarda yada yüksek frekanslı antenlerde oluşur

İletişim zayıflaması

- **Signal-to-Noise Ratio (SNR)** sinyal gücünün noise gücüne oranıdır. Şekilde yüksek ve düşük SNR örnekleri verilmiştir.

- $SNR_{dB} = 10 \log_{10} SNR$ olarak ifade edilir.
- **Örnek:** Sinyal gücü 10mW ve noise gücü 1 μ W ise SNR ve SNR_{dB} nedir?
 $SNR = 10.000\mu W / 1\mu W = 10.000$, $SNR_{dB} = 10 \log_{10} SNR = 10 \log_{10} 10.000 = 40dB$

Veri iletişim limitleri

- Veri iletişim oranı 3 faktöre bağlıdır:
  - Kullanılan bant genişliğine
  - Kullanılan sinyaldeki seviye sayısına
  - Kanal kalitesine (noise seviyesine)
- Nyquist tarafından gürültüsüz ve Shannon tarafından gürültülü kanal için data rate oranı belirlenmiştir.

$$\textbf{Nyquist Bit Rate} = \textbf{2*BW*log}_2\textbf{L} \textbf{ bps}$$

BW = Bandwidth, L = Sinyal seviye sayısı

- L arttıkça sistemin güvenilirliği azalır.

Veri iletişim limitleri

- **Örnek:** BW = 3000 Hz olan bir sistemde L=2 ise maksimum bit rate nedir?

$$\text{Bit rate} = 2 * \text{BW} * \log_2 L = 6000 * \log_2 2 = 6000 \text{ bps}$$

Sinyal seviye sayısı 4 olursa,

$$\text{Bit rate} = 2 * \text{BW} * \log_2 4 = 6000 * 2 = 12000 \text{ bps}$$

- **Örnek:** 265 kbps bit rate için, BW=20 kHz olan gürültüsüz ortamda kaç seviyeli, sinyal kullanılmalıdır.
 $265000 = 2 * 20000 * \log_2 L \rightarrow 265000 / 40000 = \log_2 L \rightarrow L = 98.7$ seviye gereklidir.

Veri iletişim limitleri

- Claude Shannon 1944'te gürültülü kanal için teorik en yüksek bit rate'i belirlemiştir.

$$\textit{Capacity} = \textit{BW} * \log_2(1 + \textit{SNR}) \textit{ bps}$$

- Kapasite bir kanalın özelliğini belirler iletişim metodunu değil !
- Kapasite, kaç seviye kullanılırsa kullanılsın maksimum bit rate değerini gösterir.

Veri iletişim limitleri

- **Örnek:** SNR değeri yaklaşık 0 olan çok gürültülü bir kanalda kapasite ne kadardır ?

$$C = BW * \log_2(1+SNR) = BW * \log_2 1 = 0 \text{ olur.}$$

- **Örnek:** Telefon hatlarında $BW=3000\text{Hz}$ (3300-300Hz) dir. SNR değeri genellikle 3162 dir. Kanal kapasitesi nedir ?

$$C = BW * \log_2(1+SNR)$$

$$= 3000 * \log_2(1+3162) = 3000 * 11.62 = 34.860 \text{ bps}$$

- **Örnek:** $SNR_{dB} = 36$ ve $BW = 2 \text{ MHz}$ olan kanalda teorik kanal kapasitesi nedir ?

$$SNR_{dB} = 10\log_{10} SNR \rightarrow SNR = 3981$$

$$C = BW * \log_2(1+SNR) = 2 * 10^6 * \log_2(3982) = 24 \text{ Mbps}$$

Performans

- Bant genişliği, ağ performansını belirleyen ölçütlerden birisidir.
- Bant genişliği Hz olarak frekans bandını veya bps olarak bir rate değerini gösterir.
- Throughput, bir bağlantının gerçek bps değeridir.
- Latency (delay), ilk bitin kaynaktan çıkmasından sonra tüm mesajın tamamının hedefe ulaşması için geçen süredir.
- Latency = $PT + TT + QT + PD$, PT =Propagation time, TT =Transmission time, QT =Queuing time, PD =Process delay
- Propagation time, uzaklığın yayılım hızına oranıdır.
- $PT = D/PS$, D = distance, PS = Propagation speed
- Transmission time, mesaj boyutunun bant genişliğine oranıdır.
- $TT = MS/BW$, MS = Message size

Performans

- **Örnek:** 2.5kbyte bir e-mail için 1Gbps bant genişliği olan ağda PT ve TT değerleri nedir? Alıcı verici arasında 12000km mesafe var ve yayılım hızı $2.4 \cdot 10^8 \text{m/s}$.

$$PT = (12000 \cdot 10^3) / 2.4 \cdot 10^8 = 50 \text{ ms}$$

$$TT = (2500 \cdot 8) / 10^9 = 0.02 \text{ ms}$$

Performans

- Bandwidth-delay çarpımı bağlantıda aynı anda bulunan bit sayısını gösterir.
- Jitter, farklı paketlerdeki gecikme sürelerinin değişimidir.

Performans

